

Konstnären som forskare

Om kvalitetssäkring av konstnärlig forskning och forskarutbildning

Hur skulle ett kvalitetssäkringssystem utformas för att gynna utvecklingen av kvalitet i konstnärlig forskning? Vilka särskilda behov har vi som forskar på konstnärlig grund? Hur mycket är beroende av ansvarsfördelningen i ett system (lärosätet, UK-ämbetet, regeringen)? Dessa frågeställningar och fler har jag funderat över under mina år i expertgruppen. I slutrapporten har expertgruppen valt att så långt det är möjligt integrera det konstnärliga området, även där det av tradition tidigare exkluderats. Några få särskiljande skrivningar har vi funnit nödvändiga. Utöver dessa har jag ombetts att utveckla tankar och resonemang i en kompletterande rapport.

Inledningsvis ger jag en kortfattad lägesrapport över den konstnärliga forskningen i Sverige, därefter resonerar jag på ett övergripande plan kring kvalitetsfrågor, ger några förslag och avslutar med en skiss till ett möjligt framtida system som underlag för fortsatt diskussion inom sektorn.

Under arbetet i expertgruppen och inför denna rapport, har jag samtalat och rådgjort med rektorskollegor vid bl.a. de konstnärliga högskolorna i Stockholm samt med ett stort antal konstnärer och kollegor både vid nationella och vid internationella lärosäten, nätverk och konstfora.

Innehållsförteckning

1. Först – en lägesrapport	2
a. Utvecklingsstrategiskt arbete	3
b. Idag	4
c. Bristande nationell överblick	4
d. Internationell överblick	5
e. Samarbetsformer, organisationer och nätverk	6
2. Om kvalitetsvärdering i konstnärlig forskning	7
a. Kvalitetsindikatorer	10
b. Samverkan	11
3. Förslag till ett alternativt kvalitetssäkringssystem	12
4. Avslutningsvis	13

Först – en lägesrapport

I Sverige har vi bedrivit konstnärlig forskning sedan högskolereformen 1977 under rubriken konstnärligt utvecklingsarbete. Under 90-talet började alltfler inom akademien använda begreppet konstnärlig forskning, medan många konstnärer utanför den akademiska kontexten hävdade allt konstnärligt arbete som forskning. Jag, och andra med mig, som då drev frågan i relation till akademien och vetenskapssamhället talade ofta om nyskapande konst som utforskande och arbetade för att få både förståelse och acceptans för forskningsbegreppet som något annat. Vi brukade säga att konstnärlig forskning är den forskning som bedrivs av konstnärer som forskar i (sin) konst. Definitionen står sig bra.

Efter ett antal år med utveckling av konstnärlig forskning inom och utom akademien, var 2000 det år då för första gången konstnärlig forskning omnämndes som forskning i en forskningsproposition och Vetenskapsrådet (VR) fick särskilda medel att fördela till området. VR tillsatte en arbetsgrupp för konstnärlig forskning och konstnärligt utvecklingsarbete: KFoU. När VR senare utvärderade sin satsning på konstnärlig forskning under perioden 2001-2005 kunde vi läsa att projekten *”karaktäriserats av relativt experimentella och ostrukturerade former”* och *”bitvis magra och splittrade resultat”* (sid.8-9). Genomgående fick projekten negativ kritik, samtidigt som utvärderarna konstaterar att det fanns *”markanta insikter och påtaglig potential”* (sid.8).

Så länge konsten inte hade sin plats som kunskapsområde eller fullt utbyggd utbildningsprogression, var samverkan med vetenskapssamhället den enda möjligheten att komma åt resurser, miljö och sammanhang för forskningen. Självklart fanns (och finns) de konstnärer som hittade goda samverkanspartners och som ville (vill) verka i tvärvetenskapligt sammanhang. Konstnärer har alltid välkomnats av universiteten, men då i huvudsak som ”stödforskare” eller i forskarutbildning på vetenskaplig grund. Alltför ofta upplevdes projekt som ”anpassade” för att fungera i ett konstruerat sammanhang, precis som VR:s utredning antydde. Ansökningar skrevs så som man trodde att de måste skrivas och partner valdes utifrån vad man trodde måste väljas. Kanske var det en av förklaringarna till att många av VR:s projekt fick kritik för att de inte följt den ursprungliga projektbeskrivningen, inte dokumenterat eller återspeglat uppställda frågeställningar på angivet sätt? I utvärderingen står det: *”Det kan inte uteslutas att metodutvecklingen skulle ha nått helt andra och mer konstruktiva nivåer om villkoren i form av ett samarbete mellan en konstnärlig högskola och ett universitet strukits, alltså att den kunnat försiggå helt och hållet inom en konstnärlig institution och utifrån konstformens egna premisser. I många kollegier har villkoret om ett samarbete upplevts som en form av tvångsäktenskap eller ”förmyndarskap”. När det fungerat som bäst praktiskt har det nog skett i en harmonisk rollfördelning mellan ”beställare” och ”konsulter”, där de senares input varit mer begränsad och haft karaktären av alibi eller ”bollplank”* (sid.106).

Livaktiga diskussioner i olika konstmiljöer, bland professionella såväl som bland andra engagerade, gav näring åt den i perioder intensiva, ibland brutala, debatten. I regeringens forskningsproposition från år 2000, säger man att: *”Genom samspelet mellan konst och vetenskap kan nya okonventionella metoder utvecklas för att nå ny kunskap inom alla*

vetenskapliga områden”. Situationen för konstnärlig forskning i Sverige var trots en stark utveckling - splittrad.

Sedan 2010 har vi en konstnärlig examen även för utbildning på forskarnivå och den konstnärliga forskningen är etablerad med fäste framförallt vid de högskolor och universitet som bedriver konstnärliga utbildningar. Vad händer?

Utvecklingsstrategiskt arbete

En särskild arbetsgrupp för Konstnärlig Forskning och Utvecklingsarbete, KFoU verkade vid VR 2001- 2006 och sorterade under Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap. I den ingick både konstnärligt och vetenskapligt meriterade. I mars 2007 genomförde VR:s Ämnesråd för humaniora och samhällsvetenskap drastiska förändringar gällande KFoU:s framtida villkor. Den särskilda arbetsgruppen avskaffades och ersattes av en beredningsgrupp. KFoU konkurrerade med övriga discipliner inom ämnesrådet efter kriterier som bestämdes av humanisterna. Detta innebar kraftigt inskränkta möjligheter för konstområdet. Jag bjöds in att föreläsa för beredningsgruppen 2007 och det var för mig en ganska chockerande upplevelse. Jag mötte forskare från vitt skilda vetenskapliga fält som utifrån helt andra kunskapsområden ansåg sig kompetenta att bedöma och värdera konstnärliga forskningsprojekt. I forskningspropositionen 2008 gav regeringen VR i uppdrag att ansvara för den konstnärliga forskningen samt att allokera medel för en konstnärlig forskarskola.

Allt detta skedde efter intensivt lobbyarbete, men främst på grund av det arbete forskande konstnärer presterat. Regeringen hade året innan bjudit in rektorer och dekaner från alla lärosäten med konstnärliga utbildningar på avancerad nivå för att diskutera behov och tankar kring områdets utvecklingsstrategier och visioner. Det var ett bra möte som tydligt redogjorde för brister i det system som tvingade konsten att inordna sig i modeller utformade för andra kunskapsfält. Vid mötet utsågs en arbetsgrupp bestående av undertecknad, Johannes Johansson (rektor, Kungliga musikhögskolan, KMH), Anna Lindal (dekan, Konstnärliga fakulteten Göteborg universitet, GU) och Håkan Lundström (dekan, Konstnärliga fakulteten, Lunds universitet, LU). Vi ombads utveckla i text områdets behov av konstnärlig forskning, argumentationer etc. På vårt initiativ adjungerades Johan Widén (professor Kungliga konsthögskolan, KKH) till arbetsgruppen. Johan hade erfarenheter efter att under flera år arbetat i den tidigare KFoU-gruppen vid VR. Ett antal möten arrangerades i den nationella gruppen för att diskutera önskemål och utformningen av den nationella forskarskolan. Jag minns inte längre i vilken ordning allt skedde men vi skrev och skrev, fick god respons och ombads också skriva fram förslag till en ny examensordning. Allt återfanns sedan i forskningspropositionen! I hela denna utvecklingsprocess var det framför allt de konstnärliga högskolorna i Stockholm och de konstnärliga fakulteterna vid GU och LU som var drivande.

De medel VR avsatte till konstnärlig forskning, ökade successivt under denna dynamiska period och 2010 fördelade VR 25 miljoner till området. Kommittén för konstnärlig forskning och konstnärligt utvecklingsarbete fick 2009 sin hemvist direkt under VR:s styrelse. Kommittén skrev fram en ämnesöversikt. Denna översikt är tämligen allmän och ger ganska

vaga och generella beskrivningar. Ökningen av anslagen till VR har avstannat och 2013 är resurser för fördelning desamma som 2010.

Den ökning av medel för konstnärlig forskning som trots allt skett, är de medel som fördelas direkt till lärosäten via forskningspropositionen 2012. Där anges också en substantiell ökning via medel för etableringen av ett nytt konstnärligt lärosäte: Stockholms konstnärliga högskola. Detta lärosäte etableras 2014 genom ett samgående mellan Dans och Cirkushögskolan (DOCH), Stockholms Dramatiska högskola (StDH) och Operahögskolan (OHS) som gemensamt får 26 nya miljoner för uppbyggnad av en internationell forskningsplattform med sikte på etablering som Sveriges första konstnärliga universitet.

Idag

I Sverige finns 2013, 35 statliga universitet och högskolor (33 myndigheter och två stiftelser) samt ett antal utbildningsanordnare med annat huvudmannaskap. 13 av de 35 lärosätena har konstnärliga utbildningar på avancerad nivå och 11 av dessa samarbetar sedan 2010 i den nationella Konstnärliga forskarskolan med 25 doktorander anslutna (mars 2013). Konstnärliga forskarskolan har LU som huvudman. Det är idag enbart tre lärosäten i landet som får utfärda den nya konstnärliga doktorsexamen: GU, LU, och Högskolan i Borås. Alla tre utfärdar också den vetenskapliga doktorsexamen för de konstnärer som väljer att gå forskarutbildning i det ”gamla” systemet. GU hade t.ex. 2012, 31 doktorander i traditionell forskarutbildning och sju i konstnärlig forskarutbildning varav två inom Konstnärliga forskarskolan. GU är utan jämförelse det universitet som har flest konstnärliga doktorander och mest erfarenhet av forskarutbildning inom området. Det är också vid GU som de två första doktoranderna på konstnärlig grund har examinerats 2013: Sten Sandell och Kim Hedås, båda inom musik.

Enligt VR fanns i mars 2013, 97 konstnärliga doktorander i Sverige, varav ca 30 med inriktning på den nya konstnärliga examensformen. Merparten (36) av de 97 är inom design och det är oklart hur många av dem som inkluderar konstnärliga ”inslag”. Sedan 2006 har 73 doktorander examinerats i den traditionella examensordningen, merparten vid GU och två inom den konstnärliga examensordningen.

Bristande nationell överblick

Den konstnärliga forskningen har så länge varit ”utanför”, exkluderad i undantag, saknats i arbetsgrupper, utredningar och statistik. Allt SUHF producerar ska vara inkluderande, ”vetenskaplig eller konstnärlig”. Vi som leder konstnärliga högskolor och universitet med konstnärliga utbildningar och forskning, måste ta ansvar för våra frågor och formulera hur vi vill ha det, hur vi vill inkluderas. Det konstnärliga utvecklingsarbetet och den konstnärliga forskningen har nu drygt 35 år ”på nacken”. I Kontext – Kvalitet – Kontinuitet, Vetenskapsrådet 2007 kan vi läsa: ”Men sist och slutligen handlar det också om en respekt för konstområdena och att det är nödvändigt att de integreras och jämställs med andra vetenskapsområden i utvecklingen av dagens kunskapssamhälle” (sid.117).

En av orsakerna till avsaknaden av en nationell överblick av forskningen, av infrastruktur och finansiering, är att den konstnärliga forskningen inte redovisas statistiskt. Enskilda lärosäten hittar egna lösningar som t.ex. GU som sedan 2010 förtecknar konstnärlig forskning i universitetets publikationsdatabaser GUP och GUPEA. I rapporten "Komplexa digitala objekt i öppna arkiv inom det konstnärliga forskningsområdet" 2011 (OpenAccess.se-projekt, diarienumr:51-480-2009) kan man läsa sig till goda ambitioner att se till den konstnärliga forskningens behov av inkludering i databaser men också om svårigheten att avgränsa området i avsaknad av definition av forskningsfältet. Bl.a. sägs att man bör överväga att registrera under rubrik "Konstnärligt arbete" istället för konstnärlig forskning (sid 11). Man anser också att man inte bör definiera konstnärlig forskning som något som bedrivs av konstnärer, eftersom "allt konstnärligt arbete vid lärosätena inte bedrivs av konstnärer" (sid 11).

Universitetskanslersämbetet, UK-ämbetet ansvarar för den "listning" som görs av alla forskningsämnen. När jag 2010 deltog i en arbetsgrupp för forskningsämnesöversyn vid dåvarande Högskoleverket (Hsv), utarbetade vi ett förslag till en förändring av listningen med syfte att synliggöra den konstnärliga forskningen. Hsv ville inte ändra den nationella listningen men skrev fram ett förslag till OECD, som är den internationella instans som genom Frascatimanualen ger riktlinjer för Europas länders rapportering. Bristen på statistik medför att ingen samordnad redovisning kan ske av det som faktiskt pågår inom den konstnärliga forskningen. Ett första steg för att råda bot på detta skulle kunna vara att SUHF driver frågan om att införa konst i den nationella listningen av forskningsämnen.

I samband med uppdateringen av Frascatimanualen 2013, har SAR, Society For Artistic Research skrivit till OECD bl.a: "Today, Arts is classified under the 2-digit topic 6.4. Arts in the Frascati Manual. This topic includes art history, musicology, theatre science, studies on film etc., i.e. various fields of research *on* art. This classification does not in any satisfactory way reflect the development of artistic research (i.e. research *through* art)" och så hänvisar man till det förslag till förändring som Hsv skickade in 2010. Även ELIA (European League of Institutes in the Arts) har använt Hsv:s skrivelse som underlag för egen framställan gentemot OECD, liksom flera andra aktörer runt om i Europa.

Internationell överblick: Artistic research, Arts-based research, Practice based research, Research in the arts, Artistic development work ...

Att arbeta med konstnärlig forskning och dess utveckling, kräver en medvetenhet om den internationella kontexten. Alla länder har olika lagar, förordningar, kulturer och konventioner när det gäller både konstnärliga verksamheter, konstpolitik, konstnärlig utbildning och forskning. Vi i Sverige, Norge och Finland är här särskilt privilegierade. I Sverige har vi en helt unik lagstiftning med en högskolelag som säger att all utbildning och forskning ska ske på konstnärlig eller vetenskaplig grund. Från och med i år kommer verksamhet som i högskolelagen och högskoleförordningen benämns konstnärligt utvecklingsarbete omfattas av begreppen konstnärlig forskning och utvecklingsarbete, vilket ytterligare jämställer det konstnärliga området med vetenskapens. Vi har en fullt utbyggd utbildningsprogression, med

BA, MA och PhD på konstnärlig grund. Vi har gratis utbildning (undantaget studenter från länder utanför EU), avlönar doktorander och har särskild finansiering av konstnärlig forskning. Vi kan anta studenter i antagningsprov, tillsätta lärare, professorer, handledare och examinatorer på konstnärlig meritering. Det ger oss möjligheter som konstnärer i många andra länder inte kommer i närheten av. Ur Vetenskapsrådets utvärdering 2005: *"Men sist och slutligen handlar det också om en respekt för konstområdena och att det är nödvändigt att de integreras och jämföras med andra vetenskapsområden i utvecklingen av dagens kunskapssamhälle"* (sid.117).

Allt fler konstnärer intresserar sig för forskningen. Den allt starkare kommersialiseringen av konstens olika marknader gör att fler söker alternativa möjligheter till fördjupning, både i det egna arbetet och i relation till andras och man arbetar med självklarhet i en internationell och tvärkonstnärlig kontext. Man närmar sig forskningen för nya sätt att utveckla både kunskap, produktions- och presentationsformer. Man gör det för att möjliggöra integrering av nya organisations- och arbetsformer men också för finansieringen. Även "marknadsaktörerna" tar för sig och t.ex. museer (Tate Modern i London, Moderna museet i Stockholm, MACBA i Barcelona m.fl), gallerier, teatrar osv blir huvudmän för forskningen, utanför akademien. Nya konstnärsdrivna forum uppstår vid sidan av akademiens olika nätverk: PAF, BUDA, Pro-Arte, Weld, Dancelab/TheCloud, SAR, ReScen, A-pass... Men också enskilda konstnärskap speglar detta intresse. Ta konstnärer som Emilio Greco, Jan Fabre, William Forsythe, BadCo m.fl som startat egna forskningslab, Wim Vandekeybus startar research program precis som DV8. Koen Vanmechelen startar ett eget universitet: Open University of Diversity. Titta på nyskapande konstnärer och deras hemsidor. På många av dessa finns nu rubriken: Forskning.

Idag talar allt fler konstnärer om sitt arbete i relation, inte bara till utforskande processer utan till forskning. Allt detta ställer helt nya krav, både på den högre konstnärliga utbildningen och den konstnärliga forskningen. I Europa är fortfarande den mesta forskning som rubriceras Artistic research, forskning "om" och "för" konst – inte i. Fortfarande finns på många håll en brist på tilltro till det egna fältets kunskapsbildning, metoder och teori. Fortfarande krävs i de flesta länder ett vetenskapligt sammanhang även för konstnären som forskare. Det är fortsatt de som ifrågasätter den konstnärliga forskningen. De hårdaste kritikerna är bl.a. akademiker som anser konstnärliga metoder och processer som "flummiga" och ovetenskapliga. Andra kritiker är konstnärer själva som är rädda för en akademisering av konsten och ett "konstens B-lag" - att det bara är konstnärer som inte klarar sig på marknaden som vänder sig till akademien för att forska. Detta hänger oftast samman med att mycket som kallas konstnärlig forskning handlar forskning "om" och inte "i" konst, forskning inom humaniora med lite praktiska ("konstnärliga") presentationsformer.

Samarbetsformer, organisationer och nätverk

Ur konstnärens perspektiv har de konstnärsdrivna forum som öppnar sig för den konstnärliga forskningens olika arbets- och presentationsformer otroligt stor betydelse. Genom forskningen blir vi bättre konstnärer, den konstnärliga representationen i samhället stärks och vi får bättre redskap för kvalitetsdrivande processer. För att åstadkomma relevanta fora för den

konstnärliga forskningens resultat etableras olika mötesfora där konstnärer kan presentera sin forskning live eller digitalt, få den granskad, kritiserad och reflekterad av andra konstnärer som också forskar. Att konstnärer möts, diskuterar och kritiskt reflekterar varandras pågående och/eller avslutade processer bidrar starkt till en utveckling av de olika konstområdenas relation och betydelse i och för samhällsutvecklingen. I Sverige kan våra lärosäten i vissa fall ta denna roll men i många andra länder skulle det vara helt otänkbart.

Stor betydelse har det Europeiska samarbetet mellan utbildnings och forskningsinstitutioner. Mycket arbete sker inom ELIA (European League of Institutes in the Arts), SHARE (Step-Change for Higher Artistic research Education), SAR (Society for Artistic research), AEC (Association Europeenne des Conservatoires), EPARM (European Platform for Artistic Research in Music), Polifonia (Association Européenne des Conservatoires), RAMI (Associazione per la Ricerca Musicale in Italia), NOFOD (Nordic Forum for Dance Research), FEDEC (European Federation of Professional Circus Schools), HorsLesMurs (le centre national de ressources des arts de la rue et des arts du cirque), PAF (Performing Arts Forum), CCN (Centre Choregraphique National Montpellier), BUDA Kortrijk, APAP, NordKor (nordiskt koreografinätverk), NORTEA (Network for Theatre Academies), m.fl.

Av stor betydelse är också de peers/kollegialt granskade publikationsfora för konstnärlig forskning som vuxit fram de senaste åren: JAR (Journal for Artistic Research), ARA (Artistic research archive), ARAMer, In Formation (Nordic journal of artistic research), CAIRO (Curating Artistic Research Output). Konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet arbetar för utvecklingen av ytterligare en peer-granskad nätpublikation.

Mycket konstnärlig verksamhet är ifrågasättande och provocerande genom nytänkande och ett kontinuerligt omprövande av det vedertagna. Många konstnärer betecknar sitt arbete med ord som ”göra motstånd” eller som konstnären Ann-Sofie Sidén sa på VR:s konferens om konstnärlig forskning 30 november 2012: *”mitt arbete är en motståndsrörelse”*. Det konstnärliga forskningsfältet måste ge rum även för de oresonliga och de som inte alltid kombinerar sin konstnärliga gärning med pedagogisk skicklighet. För områdets utveckling behövs mångfald. Framförallt behövs de dynamiska, starka konstnärskap som hittills haft ett visst avstånd till akademien. Det är dessa starka konstnärskap som genom forskning bidrar till kunskapsutveckling, nya didaktiska arbetsformer och utveckling av kvalitetsbegreppen men det är också de som ställer krav på en utveckling av både forskningens organisation, infrastruktur och ledarskapsmodeller. Tillsammans måste vi hjälpas åt att visa på möjligheter, att utveckla utbildningarnas relation till forskningen och vise versa. Våra olika konstområden gynnas av att fler konstnärer får möjlighet att forska och bidra till utvecklingen av både utbildning, forskning och konsten i egen representativitet!

Om kvalitetsvärdering i konstnärlig forskning

Vad vill vi åstadkomma? Hur gör vi? Hur vet vi att det fungerar? Vad gör vi för att utveckla och förändra?

De högskolor och universitet som bedriver konstnärlig forskning, samarbetar med andra högskolor, universitet och med olika konstfora nationellt och internationellt. Tillsammans engagerar vi oss för att påverka t.ex. UK-ämbetets utvärderingssystem. Men ingenting av detta är tillräckligt. Helt avgörande är engagemanget bland de professionella konstnärer, som utifrån en väl etablerad konstnärlig praktik vill ägna sig åt forskning eller bidra som handledare. Vi behöver en stark interaktion mellan konstnärlig process, produktion, forskning och utbildning. Rekrytering är en avgörande kvalitetsfaktor, liksom organisation och ledarskap.

Hur bra den konstnärliga forskningen (och den konstnärliga representation som blir ett resultat av denna) kommer att bli, beror helt på vilka konstnärer som väljer att engagera sig i forskning och i det kollegiala samtal som kan ta oss vidare. Detta i sin tur avgörs av hur högskolor och universitet förmår utveckla sina verksamheter och sina organisationer så att de också välkomnar starka konstnärskap. Akademiska traditioner är starka, rotade i en mycket gammal kulturs idéer om både forskning och kvalitet. Den konstnärliga forskningen kräver att vi utvecklar dessa. Konstnärer måste ännu tydligare och mer eftertryckligt visa att man kan uttrycka områdesspecifika idéer om både konst, forskning och kvalitet, att man kan fungera som peers. Kraven ska ställas högt och det är den konstnärliga praktiken som ska meritiera. Det är så de konstnärliga lärosätena kan välkomna de konstnärer vi behöver till både utbildning och forskning. Utan dem kommer vi aldrig till ”bra”.

Att betona det konstnärliga forskningsfältets behov av utveckling, är inte att motsätta sig samverkan med andra kunskapsfält. Tvärtom. Ju mer utvecklat fältet blir, med egen infrastruktur och finansiering, desto bättre blir förutsättningarna för detta. Det är fortsatt viktigt att värna olika arbetsformer, organisatoriska lösningar och olika huvudmannaskap för forskning. Den konstnärliga forskningen strävar efter en bred definition, som inte utesluter utan snarare innefattar, men där konstnärlig kvalitet väger tyngre än traditionell akademisk kvalitet, en definition som inte tar stöd av, söker legitimitet genom, eller jämför sig med den redan etablerade vetenskapliga forskningen. Då gäller det för oss att uttrycka vad vi menar med kvalitet.

Att värdera kvalitet är komplicerat. Kvalitetsbegrepp är per definition konservativa eftersom vi tvingas använda oss av det vi sedan tidigare vet och kan (det som varit) för att värdera det som är. Med relevant kunskap kan vi ändå göra det utan att motarbeta det vi ännu inte har sett eller har kännedom om. Ifrågasättandet av det rådande är en förutsättning. Kunskap ska prövas, omprövas och tillföras ny näring. Högskolan ska verka i former som öppnar för nya betraktelsesätt och arbetsformer som skapar möjlighet till fördjupade konstnärliga och pedagogiska processer. Högskolan ska integrera ett omvärldsperspektiv och skapa förståelse och legitimitet för konstens specifika möjligheter vilket också involverar ett begrepp som ”risk”. Syftet med ett gott kvalitetsvärderingssystem måste vara att främja nytänkande och risktagande som grund för utveckling, sätta lärandet och kunskapsutvecklingen i fokus och uppnå internationell legitimitet inom såväl akademi som profession. Alla, både doktorander, lärare och administration, vill veta att det arbete som produceras håller hög kvalitet och staten som uppdragsgivare vill veta att resurser används på bästa sätt.

Nu handlar det inte bara om hur ett system kan utformas, utan också om hur det kan formuleras så att fler vill ta till sig idéer och bidra till fortsatt utveckling. Vi har ingen stark tradition av detta i konstnärlig utbildning och forskning. Precis som i våra professioner har kvalitetsbedömning ofta lämnats över åt bedömare från andra kunskapsområden. I professionerna till producenter, programmerare, curatorer, kritiker och tjänstemän, inom akademien till framförallt humanister. Vi behöver stärka den kunskapsreflekterande praktiken för ett utvecklat självförtroende och ansvarstagande i sektorn.

Hur kan vi arbeta med kvalitetssäkring och utveckling utan att det leder till ”stelbent kontroll” och likformighet? Hur kan vi stärka forskande konstnärers situation och möjligheter att arbeta kvalitativt med kvalitetssäkring? Hur får vi både ledning, lärare, studenter och professionellt verksamma konstnärer att vilja vara med? Vi måste hitta ett sätt att arbeta med kvalitetsdrivande processer som ger utveckling av de mål och visioner som finns i verksamheten. Kvalitetsarbetet ska vara en väg framåt, inte det som åläggs och uppfattas som ett motstånd och hinder.

Som konstnär är man van vid att bli offentligt granskad och kritiserad, av kunniga och okunniga, ofta utsatt för subjektivt ”tyckande”. Inom akademien är kritiken inte offentlig på samma sätt men fortsatt subjektiv. När konstnärer också forskar blir diskussionen om kvalitet vidgad till att omfatta forskningsprocess och utifrån denna också det konstnärliga resultatet. Den fördjupade process som forskning innebär, ger möjlighet att utveckla både praktik och teori. Konstnärer får sina idéer, kunskap och kompetenser prövade. Det många av oss fortsatt ofta saknar i både den offentliga kritiken och i den inom akademien, är relevant kompetens hos den som kritiserar. För en god kollegial granskning krävs en kritisk massa.

Exempel på är kvalitetskriterier för t.ex. koreografi kan vara (jag citerar ur min artikel för InFormation: What’s Good in Art? 2012): *”Finns det en egenart, ett personligt förhållningssätt/uttryck i eller genom den konstnärliga praktiken? Kan man se koreografins avsikt och motiv? Finns det en kontextuell diskussion eller positionsbestämning? Finns där en utveckling i och av berättandet i tid, rum och form? Hur används det intermediala (i ljud, musik, ljus, bild etc)? Har verket/arbetet relevans i förhållande till sin samtida diskurs? Hur relaterar detta till andra koreografiska praktiker? Finns där en utveckling av etablerade koder, kontextuella sammanhang (socialt, politiskt, kulturellt)?”* Om det gäller ett forskningsprojekt, är det givetvis forskningsfrågan man utgår från. För att kunna svara på frågor som dessa krävs kunskap i och om koreografi, konstnärlig process och produktion utifrån både erfarenhet och engagemang i koreografifältet.

Kunskap i konst är dels det jag som konstnär måste veta för att kunna göra det jag vill åstadkomma, uttrycka min idé och kommunicera denna med en omvärld. Men det är också det jag får av själva konstupplevelsen, en utvecklad kommunikativ förmåga, information om världen ur ett annat perspektiv än det vardagliga, en medvetandegjord reflektion och ett synliggörande av betydelsen i den subjektiva upplevelsen/tolkningen. Säkert kan man här lägga till fler argument, fler kriterier och åsikter om t.ex. relevans. Och - olika konstområden har olika sätt att handskas med kvalitetsvärdering.

Kvalitetsindikatorer

Den konstnärliga forskningen, och den konstnärliga forskarutbildningen, har kommit långt och nått stort internationellt erkännande. Den redovisas i presentationsformer som baseras på projektets idé, syfte, process och produkt. I den konstnärliga examensordningen examinerar man på ett dokumenterat konstnärligt projekt. Inom konsten är det ytterst sällan en teoretisk representation kan utgöra underlag för den kvalitativa värderingen.

Vetenskapssamhället följer upp och mäter kvalitet genom flera indikatorer som t.ex. andelen extern finansiering och personal (antal disputerade lärare, professorer) m.m. men framförallt genom antal publicerade artiklar i ”rankade” vetenskapliga tidskrifter. Forskningsresultat tillgängliggörs främst genom publicering. I de områden den konstnärliga forskningen omfattar kan andelen extern finansiering vara ett mått om samproducenter blir en del av vår externa finansiering vid sidan av vetenskapsområdets stiftelser, fonder och traditionell näringslivssponsring. Då krävs en omdefiniering av näringslivsbegreppet till att omfatta även konstens näringsliv, dvs. producerande och distribuerande marknadsaktörer. Konstnärligt meriterad personal/konstnärliga professorer (även vetenskapligt meriterad personal), kan också vara relevanta kvalitetskriterier men när det gäller bibliometri krävs det en utveckling av andra mätinstrument för offentliga presentationer och tillgängliggöranden.

Granskningsprocesser genom peers för tillgängliggörande av konstnärliga forskningsprocesser och resultat/produktion/presentation är avgörande som kvalitetsdrivande faktor och för eventuell utveckling av indikatorer för resursfördelning. Detta är det konstnärliga områdets motsvarighet till bibliometrin. Det räcker inte att enbart räkna ”vanlig” offentlig konstnärlig presentation/representation, eftersom det på den marknad där våra konstområden verkar är också helt andra faktorer än konstnärlig kvalitet giltiga för urval. Olika försök har gjorts (och görs) bl.a. i UU och vid GU. Vid Aalto universitetet i Helsingfors har man upprättat ett liknande system men det reglerar inte peer-granskning inför presentation. De övriga system jag sett gör det inte heller. En möjlighet skulle vara att lärosätena upprättar samarbetsavtal med konstnärsdrivna och/eller kommersiella forum för offentlig presentation av konstnärlig forskning (konsthallar, scener, konserthus, mediaforum av skilda slag, internetbaserade forum osv). Avtalen skulle reglera och garantera hur peergrupper för granskningsprocesser inför urval och presentation utses. När det konstnärliga verket passerat en peer-process skulle presentationen räknas som bibliometrisk representation.

VR, Kungliga biblioteket (KB) och SUHF ska se över SwePub som möjlig kanal för bibliometriska underlag för kvalitetsindikatorer och resursfördelning. Idag används SwePub för sökning och spridning. Systemet måste förändras om det ska fungera för resursfördelning utifrån bibliometri. SwePub är kopplat till ett flertal andra system (Prisma m.fl.). Detta ses nu över och det är oklart hur olika system kan samköras. Orcid förespråkas. Hur ska detta kunna samordnas med konstnärliga fora? Vi har idag enbart ett fåtal nätpublikationer av konstnärlig forskning och flera system som bl.a. DIVA undersöks som möjliga vägar för arkivering och tillgängliggörande. I England finns t.ex. CAIRO, Curating Artistic Research Output inom JISC, Joint Information Systems Committee. Vad kan SUHF göra för att bidra till ett

inkluderande av de konstnärliga utbildningarnas och forskningens behov? Uppdraget till SwePub utgår från regeringen och avser enbart vetenskaplig bibliometri. SUHF skulle kunna verka för ett uppdrag även för det konstnärliga området. SUHF skulle då behöva följa Vetenskapsrådets och Vinnovas arbete med utveckling av underlag för resursfördelning.

Samverkan

Den mellankollegiala diskussionen utvecklar oss. Den kan vara tvärkonstnärlig, tvärvetenskaplig eller ämnesspecifik. Jag läser ett femtiotal internationella ansökningar om forskningsbidrag från alla olika konstområden varje år, framförallt inom PEEK, ett program för konstnärlig forskning inom det Österrikiska vetenskapsrådet FWF. Det är tydligt att olika konstområden har helt olika traditioner och kulturer också när det gäller forskningsfrågor. Vi tänker, gör och uttrycker oss olika. Detta ställer stora krav på en utvecklad samverkan i kvalitetssäkring.

På nationell nivå finns fortfarande ingen instans som samlar det konstnärliga forskningsfältet för att diskutera och formulera förutsättningar och omständigheter, för att leda debatt och utveckling på hög nivå av vad konstnärlig forskning kan vara, vilka metodproblem som uppstår, hur den länkar till professionerna, vad som skiljer den från det övriga forskarsamhället och dess diskussion, dess påverkan på konstfälten, kopplingen mellan forskningspolitik och kulturpolitik, samverkansformer med andra kunskapsfält osv. VR, som hittills ansetts vara den samlande instansen, har markerat att man inte är villigt att ta den positionen. En viktig insats som VR ändå står för, och som bidrar till en viss översikt, är den årliga publikation om konstnärlig forskning som man givit ut sedan 2004. Man skulle också kunna säga att en av intentionerna med Konstnärliga forskarskolan var att den skulle vara den ”nationella noden”, men så har det inte blivit. Vid forskarskolan är det forskarutbildningen som är i fokus. Många frågor återstår att ta om hand.

I Expertgruppens slutrapport föreslås att ett nationellt forum för de lärosäten som har konstnärliga utbildningar och forskning utvecklas för kontinuerligt arbete med kvalitetsfrågor, samt för arbete med hur kriterier för t.ex. bedömning av hur konstnärlig kompetens kan korrelera med kriterier för bedömning av konstnärlig kvalitet. Fler tvärkonstnärliga och tvärvetenskapliga seminarier för mellankollegiala dialoger skulle gynna utvecklingen av kvalificerade peer-grupper. Detta forum skulle kunna inrättas av SUHF och förväntas ge positiva effekter också på kvalitetssäkring och kvalitetsvärdering av konstnärliga utbildningar.

En möjlig väg för utveckling av ett nytt kvalitetsvärderingssystem skulle kunna vara stärkt internationell samverkan genom ett internationellt organ för utvärderingar. Ett sådant organ skulle kunna benämnas AQA, Artistic Quality Assurance och utgå från erfarenheter av ELIAS (European League of Institutes in the Arts) kvalitetsgranskningsprojekt EQARTS där man under flera år arbetat med kvalitetsvärdering av konstnärliga utbildningar, utbildat granskare m.m. EQARTS är anslutet till ENQA. Att utifrån dessa erfarenheter utveckla system för forskningen vore fullt möjligt. AQA skulle tillsammans med EQARTS anslutas till ENQA. Regelbundet skulle samlingar/konferenser arrangeras med lärosätesrepresentation som

gemensamt diskuterar och workshopar kring aktuella frågor med syfte att utveckla verksamheter och utvärderingsmetoder. Granskningsmyndigheter och ansvariga politiker bjuds också in till gemensamma diskussioner. Genom detta forum kan god förståelse etableras för vad utbildningar och forskning representerar och hur konst som diversifierat kunskapsfält verkar i en samhällelig kontext nationellt och internationellt. Lärosäten deltar i relation till sin utvärderingscykel. Jag tror att vi skulle kunna vinna mycket på att bedriva verksamheten inom ELIA och knyta denna till ENQA för att säkra dialogen också med vetenskapssamhället. Eftersom AEC planerar samverka genom avtal med ELIA skulle alla konstarter vara representerade. En uppbyggnad av AQA skulle kunna finansieras via EU.

Kvalitetskriterier utvecklas kontinuerligt utifrån område under process. Dessa skulle testas i AQA och nätverkens fora. I peer review-grupper skulle också konstfältens representanter verka och därmed garantera arbetslivsperspektivet. AQA skulle också dessutom kunna fördela särskilda medel för utvecklingsinriktade utbildnings- och forskningsmiljöer som skapar arbets- och utbildningsformer som premierar risk och kvalitetsdrivande processer av betydelse för konstområdenas utveckling och samhällsrelevans. Premiering utifrån graden av nytänkande i verksamhet och förmåga till innovativa utvärderingsformer skulle ges för att möjliggöra utvecklingsprojekt av olika slag. Externfinansiering och konstnärligt meriterad personal kan räknas, liksom en för konstarnas utvecklad form av bibliometri. Lärosätenas egna arbete med, och utveckling av, såväl metoder som kriterier, av självvärderingar och nya samverkansformer skulle stärkas och bidra till uppbyggnad av kvalitetssäkringsmetoder, system och peer-grupper i nära samverkan med våra professioner.

Förslag till ett alternativt kvalitetssäkringssystem av konstnärlig forskarutbildning och forskning – ett underlag till fortsatt diskussion

- Lärosätena upprättar samarbetsavtal med konstnärsdrivna och/eller kommersiella peergranskade forum för offentlig presentation av konstnärlig forskning (konsthallar, scener, mediaforum av skilda slag, internetbaserade forum osv). Avtalen reglerar och garanterar hur peergrupper utses. Granskningsprocessen genom peers är avgörande som kvalitetsdrivande faktor. Detta skulle då vara det konstnärliga områdets motsvarighet till bibliometrin.
- Självvärdering ska ta fasta på process över tid i kombination med målvärdering och doktorandens förmåga att kommunicera och kritiskt reflektera sin forskning, jämte konstnärlig produktionen, metod och dokumentation. Självvärdering ska också omfatta lärosätets interna arbetskultur, ledning och organisation och värdera arbetsformer som gynnar självständighet, kreativitet och ansvarstagande - en förutsättning för utveckling av nya konstnärliga metoder och teorier.
- UK-ämbetets roll ska vara en övergripande granskning som fokuserar på transparens: relevant information, rättssäkerhet, användbarhet etc, granskningar som kan utföras av tjänstemän och som i huvudsak fokuserar på juridisk granskning. Lärosätessackreditering utfärdas av UK-ämbetet. Alla delar sammanförs inom UK-ämbetet. Utvärderingscyklen skulle kunna vara sexårig.

- Internationellt konstnärligt granskningsforum, AQA (Artistic Quality Assurance) utvecklar modeller för kvalitetsvärdering, utarbetar kriterier, utbildar bedömare, utser i samråd med lärosäten bedömargrupper och ansvarar för kontinuerlig dialog, utveckling och utvärdering av bedömningsprocesser. Utvärderingar och forum för delande av erfarenheter av kvalitetsprocess arrangeras i internationell samling/konferens med lärosätesrepresentation, granskningsmyndigheter och ansvariga politiker som gemensamt diskuterar och workshoppar kring aktuella frågor. Genom detta forum etableras också god förståelse för vad utbildningar och forskning representerar, hur samverkan med andra kunskapsfält kan organiseras och hur konst som diversifierat kunskapsfält verkar i en samhällelig kontext nationellt och internationellt. Lärosäten deltar i relation till sin utvärderingscykel.
- AQA premierar utvecklingsinriktade utbildnings- och forskningsmiljöer som skapar arbets- och utbildningsformer som premierar risk och kvalitetsdrivande processer av betydelse för konstområdenas utveckling och samhällsrelevans. Premiering utifrån graden av nytänkande i verksamhet och förmåga till innovativa utvärderingsformer ges i form av medel som möjliggör utvecklingsprojekt av olika slag. Kvalitetskriterier utvecklas kontinuerligt utifrån område under process och testas i AQA och nätverkens fora. I peer review-grupperna återfinns konstfältens representanter och garanterar därmed arbetslivsperspektivet.
- AQA ansluts till ENQA.

Avslutningsvis

Syftet med att skissera en modell som ovan, är att stimulera diskussion. När jag har arbetat med de frågeställningar jag inledningsvis presenterade, har det blivit tydligt att det konstnärliga forskningsområdet verkligen behöver samla skilda erfarenheter och kompetenser för att driva utveckling. Vi behöver en ny form för nationell samverkan. Att få fram modeller för kvalitetsvärdering, presentationsformer (fysiska och digitala), handledarforum, bibliometri, arkiv och spridning av den konstnärliga forskningen brådskar. Vi behöver hjälpas åt och ge konkreta förslag till modell för UKÄ:s tillsyn och kanske skulle vi verkligen behöva ett gemensamt internationellt organ för att få det konstnärliga utbildnings och forskningsområdet säkrat också inom ENQA.

LERU (League of European Research Universities) skriver i september i en pressrelease att SSH (Social Sciences and Humanities research) is vital to build an innovative and resilient Europe. Konst och ”art-based research” omfattas av detta påstående. I relation till Horizon 2020 skriver LERU bl.a. ”Take into account the forces that drive public opinion and the powerful information and educational role of the arts...”. Maire Geoghegan-Quinn, European Commissioner for Research, Innovation and Science, säger själv om Horizon 2020 under en konferens i Vilnius bl.a. ”... the Social Sciences and Humanities are more essential than ever...” ”...SSH research ranges from archaeology to urban studies, and from the performing arts to management and law.” Vad kan vi lära av varandra?

Jag är djupt tacksam för alla synpunkter och råd, men också för den kritik jag fått under skrivandet. Hur mycket man än arbetar med frågan drabbar komplexitet och olika kulturella tolkningsföreträden inom olika konstområden i ständigt nya utmaningar. Den konstnärliga forskningen är precis så mångfasetterad och spännande som den ska vara. Det är vi som har makt över dess organisation, infrastruktur och tolkningsföreträden som nu får samlas och se till att våra forskande konstnärer får det stöd och de resurser som krävs för riktigt starka forskningsinsatser!